

İnan Çalışmaları Dergisi
E-ISSN: 2651-4370
Cilt: 8, Sayı: 1, ss. 53-79
Geliş Tarihi: 31.01.2024
Kabul Tarihi: 03.05.2024.
DOI: 10.33201/iranian.1429178
Makale Türü: Araştırma Makalesi

Soğuk Savaş Sonrası İnan-Rusya İlişkileri: Teşvik Edici ve Sınırlandırıcı Faktörler

İbrahim ÇETİN* & Mevlüt AKÇAPA**

Öz

Bu araştırmanın konusu, soğuk savaşın bitiminden sonra inişli çıkışlı bir seyir izleyen İnan Rusya ilişkilerinin İnan devriminden sonraki söylemle “küçük şeytan” kavramından, Suriye ve Ukrayna savaşlarında ifade edilen “stratejik ortak” söylemine nasıl ve neden evrildiğini incelemektir. Ayrıca, İnan-Rusya ilişkilerini teşvik eden ve sınırlayan faktörler ortaya konmaya çalışılacaktır. Araştırma, veri toplamak için literatür taraması yöntemini kullanırken, analiz için nitel araştırma yöntemlerinden vaka analizinin bir alt kolu olan süreç analizi kullanılmıştır. Neorealizm bakış açısıyla olayların incelenmesi, olayların devlet, sistem, güç ve güç dengesi yönlerinden analizini kolaylaştırmıştır. Araştırmanın sonucunda, İnan ile Rusya’yı yakınlaştıran temel nedenin ABD ve müttefiklerinden oluşan blokun etkisini Ortadoğu ve Kafkasya’da siyasi ve askeri yönden dengelemek olduğu; ambargoların bu yakınlaşmayı hızlandırdığı kanaatine varılmıştır. Rusya’nın BMGK’deki veto hakkı, nükleer enerji alanındaki işbirlikleri ve silah ticaretleri de ilişkilerin önünü açan nedenler olarak tespit edilmiştir. İki ülke arasındaki ilişkileri sınırlayan nedenler ise; her iki ülkenin ABD ve müttefikleri ile olan ilişkileri, ticari faaliyetlerin sadece nükleer teknoloji ve silah ticareti ile sınırlı olması olarak belirlenmiştir. Ayrıca, halklar arasındaki etkileşimin azlığının da ortaklığın derinleşmesini sınırlayan önemli bir faktör olduğu değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Neorealizm, Güç dengesi, İnan dış politikası, Rusya dış politikası, İnan-Rusya ilişkileri.

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Bursa Teknik Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, ibrahimcetin@tarimorman.gov.tr, Bursa, Türkiye, ORCID: 0000-0002-3100-945X

** Doç. Dr., Bursa Teknik Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, mevlut.akcapa@btu.edu.tr, Bursa, Türkiye, ORCID: 0000-0002-7123-3317

Cammon Creative Licence

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 (CC BY NC) International License.

İnan Çalışmaları Dergisi bilginin yayılması ve zenginleşmesi için Açık Erişim Politikasına uymaktadır.

Iran-Russia Relations After The Cold War: Encouraging and Limiting Factors

İbrahim ÇETİN* & Mevlüt AKÇAPA**

Abstract

The subject of this research is to examine how and why Iran-Russia relations, which have followed an up-and-down course after the end of the Cold War, have evolved from the concept of “little devil” in the discourse after the Iranian revolution to the discourse of “strategic partner” expressed in the Syrian and Ukrainian wars. It will also try to reveal the factors that encourage and constrain Iran-Russia relations. The research uses the literature review method to collect data, while process analysis, a sub-branch of case analysis from qualitative research methods, is used for analysis. Examining the events from a neorealist perspective facilitated the analysis of the events from the aspects of state, system, power and balance of power. As a result of the research, it was concluded that the main reason for the rapprochement between Iran and Russia was to balance the influence of the US and its allies in the Middle East and Caucasus politically and militarily, and that the embargoes accelerated this rapprochement. Russia’s veto power in the UNSC, cooperation in the field of nuclear energy and arms trade were also identified as reasons that paved the way for relations. The reasons limiting the relations between the two countries were identified as the relations of both countries with the US and its allies, and the fact that commercial activities were limited to nuclear technology and arms trade. In addition, the lack of interaction between the peoples is also considered to be an important factor limiting the deepening of the partnership.

Keywords: Neorealism, Balance of power, Iran foreign policy, Russian foreign policy, Iran-Russia relations.

* Graduate student, Bursa Technical University Graduate Education Institute, ibrahimcetin@tarimorman.gov.tr, Bursa, Türkiye, ORCID: 0000-0002-3100-945X

** Assoc. Prof. Dr., Bursa Technical University Faculty of Humanities and Social Sciences, mevlut.akcapa@btu.edu.tr, Bursa, Türkiye, ORCID: 0000-0002-7123-3317

1. Giriş

Soğuk savaşın bitimi ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) 1991 yılında dağılmasının ardından ardıl olarak Rusya Federasyonu (Rusya) kuruldu. Tek kutuplu bir dünyada varoluş mücadelesine başlayan bu ülke, bir süre yeniden yapılanma sürecinde Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Batı Ülkelerinin yardımlarına ihtiyaç duydu. Rusya dış politikası da bu yönde gelişti. Ancak sonraki yıllarda, bir yandan petrol ve doğalgaz fiyatlarının artışı, diğer yandan Batıdan istediği ve umduğu yardımı alamaması nedenleri ile Rusya, "yakın çevre stratejisi" geliştirerek Avrasya bölgesinde yeniden etkili olmaya başladı.

Aynı yıllarda, Irak savaşından yeni çıkmış, savunma gücü yıpranmış ve zayıflamış İnan İslam Cumhuriyeti (İnan), bölgede ABD ve müttefikleri ile mücadele etmekteydi. Ambargolarla enerji yatırımlarından mahrum bırakılan ve ekonomik dengesi bozulan bu ülke, bölgede müttefikler bularak bozulan güç dengesini tekrar kurmaya çalışmaktaydı. Ambargolar İnan ekonomisini daraltmış ve İnan'ı uluslararası sistemde iyice yalnızlaştırmıştı.

ABD'nin körfez bölgesinde ve Orta Asya'da güçlenmesi, hem İnan'ın hem de Rusya'nın çıkarlarıyla uyuşmamaktaydı. Ayrıca, Irak ile savaştan yeni çıkan İnan, bir yandan savunma araç ve mühimmatlarına ihtiyaç duyarken diğer yandan da Rusya'nın nükleer enerji alanındaki bilgi ve birikiminden istifade etmek istemekteydi. Nükleer alandaki ve silah sanayiindeki ticaret, Rusya'nın ekonomik sıçrama yapması için gerekliydi. Ancak diğer yandan, ABD ile, kısa dönemde İnan nedeniyle çatışmak istemiyordu. Bu nedenlerden dolayı, İnan ve Rusya, ABD ile ilişkilerini de göz önüne alarak dikkatli ve iniş çıkışları olan bir süreç geliştirdiler. Bu ilişkiler sonraki yıllarda, körfez savaşı sonrası ABD'nin bölgeye iyice yerleşmesi, 11 Eylül sonrası ABD'nin Afganistan'ı işgali, Suriye'deki gelişmeler ve en son Ukrayna savaşı nedenleri ile farklı alanlarda işbirliklerine evrildi. Bu iki ülke ABD karşıtlığı gibi bir paydada buluşurken, pek çok alanda da çıkarları ve hedefleri ayrışmaktaydı.

İnan'ın Rusya ile ilişkilerini anlayabilmek için, İnan ile Rusya'nın işbirliği yaptığı bölgeler ve konular ayrı ayrı ele alınarak incelenmelidir. Ayrıca, yakınlaşmanın ve uzaklaşmanın nedenleri incelenmeden de bu ilişkinin geleceği hakkında söz söylemek çok zor olacaktır. Bu da araştırmanın önemini ortaya çıkartmaktadır.

Bu araştırmanın konusu, soğuk savaşın bitiminden sonra inişli çıkışlı bir seyir izleyen İran Rusya ilişkilerinin İran devriminden sonraki söylemle “küçük şeytan” kavramından, Suriye ve Ukrayna savaşlarında ifade edilen ”stratejik ortak” söylemine nasıl ve neden evrildiğini incelemektir. Ayrıca, İran-Rusya ilişkilerini teşvik eden ve sınırlayan faktörler ortaya konmaya çalışılacaktır. Bu amaçları gerçekleştirebilmek için aşağıdaki araştırma sorularına yanıtlar aranacaktır;

- Devrimin hemen sonrası SSCB ile ilişkileri iyi olmayan İran, sonraki dönemde SSCB'nin ardılı Rusya ile nasıl ve neden iyi ilişkiler kurabilmiştir?
- İran ve Rusya ilişkilerinin yakınlaşmasına neden olan teşvik edici ve sınırlandırıcı faktörler nelerdir?

Araştırmada, veri toplamak için literatür taraması yöntemi, analiz için ise nitel araştırma yöntemlerinden vaka analizinin bir alt kolu olan süreç analizi kullanılmıştır.

Böylesine kapsamlı bir konunun incelenmesinde olaylara belli bir perspektiften bakılması zorunludur. Bu nedenle İran-Rusya ilişkilerinin çıkar odaklı olması ve güç dengesi sağlamak amaçlı yapısı nedeniyle araştırmada neorealist perspektif kullanılacaktır. Olaylar devlet düzeyinde ele alınacak olup, uluslararası sistem temel alınacaktır.

Araştırmanın giriş bölümünden sonra teorik açıklamaların yer aldığı ikinci bölümünde kuramsal çerçeve olan Neorealizm bağlamında güç ve güç dengesi kavramları ele alınacaktır. Üçüncü bölümde, Soğuk savaş sonrası İran- Rusya işbirliği alanları anlatılacaktır. İran-Rusya ilişkilerini teşvik eden ve sınırlandıran faktörler ise dördüncü bölümde ele alınacak, beşinci bölümde ise, neorealist bakış açısından ilişkiler analiz edilecektir. Sonuç bölümünde ise araştırma sorusuna yanıt verilerek iki ülke ilişkileri açısından gelecek projeksiyonu yapılacaktır.

2. Kuramsal Çerçeve

2.1. Neorealizm: Güç ve Güç Dengesi

Realizm, uluslararası ortamın anarşik olduğunu, devletlerin bu anarşik uluslararası yapıda hayatta kalmaya gayret ettiklerini varsayar. Devletler,

kendi güvenliklerini sağlamak için bencilce davranarak güçlerini en üst düzeye çıkartmak isterler (Mearsheimer, 2006, s. 74). Realizmin varsayımlarından biri de, gücün temelde caydırıcılığa dayandığıdır. Anarşik bir uluslararası sistemde devletler, çıkarlarını ancak rakip devletlerin saldırılarını caydırarak sağlarlar (Özdemir, 2008, ss. 127-128).

Neorealizmin kurucusu Waltz'a göre güç, amaç değil araçtır. Ayrıca Waltz, güç kavramını yeteneklerin dağılımı olarak tanımlamakta ve gücün uluslararası sistemde eşit dağılmadığını savunmaktadır. Bu yetenek sayesinde devletler sistem içerisinde hareket alanı bulabilmektedir (Waltz, 1979, s. 171).

Neorealizm için bir diğer önemli kavram ise güç dengesidir. Güç dengesi, bir veya birden çok devletin başka bir devlet veya devlet grubunu dengelemek için kullandığı gücün genel ifadesidir. Bu anlamda güç dengesi, devletlerin fiziksel gücü de içine alan tüm imkânlarının dengelenmesi manasına gelmektedir (Başaran, 2017, s. 12).

Morgenthau çalışmalarında güç dengesi kavramıyla güç mücadelesi kavramını birbirinin yerine kullanabilmektedir. Nitekim devletlerin kurdukları ittifak politikaları bize genellikle güç dengesi oluşturduklarını değil; güç mücadelesine girdiklerini göstermektedir. Bu bağlamda kullanılan güç dengesi kavramı, hâlihazırdaki duruma yönelik uygulanan politika ya da alaka olarak tanımlanabilir. Bu tanıma göre, güç mücadelesi ile güç dengesi kavramı aynı anlama gelmektedir. Ayrıca Morgenthau çalışmalarında güç dengesini bir durum olarak tanımlamasının yanı sıra bir politika olarak da değerlendirmektedir. Ona göre güç dengesi politikası, gerçek bir denge durumu veya bir devletin kendi yararına bir durum yaratması ya da zararına olacak bir durumu engellemesi için üretilen politikalar (Arı, 2006, ss. 279-288). Neorealizm, uluslararası ilişkiler disiplinine realizmin devlet düzeyinde getirdiği açıklamalarına uluslararası sistemin veya yapının etkisini de katmıştır. Neorealizm'e göre, devlet düzeyindeki nedenlerle sistem birbirini etkilemektedir (Waltz, 1992, s. 34).

3. Soğuk Savaş Sonrası İran-Rusya İşbirliği

SSCB'nin dağılması ve Soğuk Savaşın sona ermesinden sonra uluslararası sistem tek kutuplu bir hale geldi. Aynı zamanda Doğu Avrupa, Orta Asya ve Kafkasya bölgelerinde yeni bağımsızlığını kazanan devletler ve

yeni istikrarsızlık alanları ortaya çıktı. SSCB'nin varisi olan Rusya, bu gelişmeler ışığında dış politikasını güncelledi. İlk zamanlar Batı ekseninde yürütülen Rus dış politikası, sonraları çok kutupluluk ve çok taraflılık üzerine yapılandırıldı. Bu bağlamda Rusya, aktif politikalar izleyerek bölgesel ortaklıklar kurmaya çabaladı. Orta Doğu, Kafkasya ve Güney Asya bölgelerinde jeostratejik ve jeopolitik açıdan farklı bir konuma sahip olan İran, Rus dış politikası bakımından oldukça önem kazandı. Diğer yandan, Devrim sonrası ABD ve Batı karşıtı dış politika izleyen ve nükleer programı nedeniyle ambargolarla ekonomik ve siyasi yönden sıkıştırılan ve yalnızlaştırılan İran, güvenlik kaygıları nedeniyle ve ABD tehdidini dengelemek için Rusya ile işbirliğini yaşamsal bir zorunluluk olarak gördü. İran dış politikası da bu yönde oluşturulmaya başlandı ve Rusya ile bölgesel ortak politikalar izlenme yoluna gidildi. ABD ve NATO'nun Güney Asya, Orta Doğu ve Kafkasya'da etkinlik kazanması Rusya ve İran için ortak tehdit olarak görüldü ve bu tehditi engellemek ve önlemek için tedbirler alındı (Mammadlı, 2014, ss. 159-160).

İran, Kafkasya ve Orta Asya'da çatışmaları güç biriktirme aracı olarak görmemiş, en az maliyetle yok edilmesi gereken istikrarsızlık kaynağı görmüş ve "bandwagoning" stratejisi izlemiştir. Rusya ise, 2010'lu yıllardaki Ortadoğu'daki ayaklanmaları renkli devrimler deneyimiyle yorumladı ve ABD ve müttefiklerinin Libya'ya ve Suriye'ye müdahalelerini olumsuz karşıladı. Rusya Suriye'deki iç savaşa, Esad rejimi ve İran lehine müdahale ederek Ortadoğu'ya geri dönüş yapmıştır. Rusya'nın Suriye politikası, İran'ın Orta Doğu'daki politikalarına ve çıkarlarına da hizmet etmiştir. İran'ın ABD ve müttefiklerini dengeleme çabaları ile Rusya'nın Irak, Afganistan ve Libya politikaları paralellik göstermektedir.

İran, Ortadoğu'da ulusal çıkarlarını koruma çabalarında ABD, İsrail ve Suudi Arabistan'a karşı dengeleme stratejisini daha uygulanabilir bulmaktadır. İran, Basra Körfezi'nde doğal bir lider ve Ortadoğu'da bölgesel bir güç olarak kendini yeniden göstermeye çalışmakta ve güç boşluğunu daha iddialı ve hatta saldırgan politikalarla doldurmaya gayret etmektedir. Dolayısıyla İran, Suriye, Hizbullah ve kendine yakın çeşitli gruplarla ittifak kurarak, stratejik derinlik geliştirmiştir. Sonuçta, İran, ABD ve müttefiklerine karşı dengeleme stratejisine başvurmaktadır. Böylece, en önemli müttefikini kaybetmeyi göze alamamış ve Rusya ile ittifak kurmuştur.

Rusya'nın İran'la ilişkileri, bu ülkenin Orta Asya ve Güney Kafkasya'daki nüfuzu ve bu bölgelerde Rus nüfuzunu etkisiz hale getiren tehdit algılaması nedeniyle, Moskova için öncelikli bir önem taşımaktadır. Petrol zengini ve stratejik önemi olan Basra Körfezi, aynı zamanda Rusya'nın öncelikli bölgeler listesinde üst sırada yer almaktadır. Moskova -her zaman başarılı olmasa da- karşılıklı ilişkileri genellikle şiddetli düşmanlık olarak kendini gösteren İran, Irak ve Körfez İşbirliği Konseyi ülkeleri arasında denge politikası izlemeye çalışmıştır (Freedman, 2000). Makalenin bu bölümünde, İran-Rusya ilişkileri, İran ile Rusya'nın işbirliği yaptığı bölgeler ve konular yönünden ayrı ayrı ele alınarak incelenecektir.

3.1. Tacikistan'da İşbirliği

Rusya, SSCB'nin dağılmasından kısa süre sonra 1993 yılında "yakın çevre" doktrinini açıkladı. Bu doktrin, genel olarak NATO'nun eski Sovyet bölgesine nüfuz etmesini önlemek için Avrasyacı bir yaklaşımı temel almaktaydı. Neorealist bakış açısından uluslararası sistem anarşiktir ve ülkelerin hayatta kalmak için kendi kendilerine yardım etmelerinin zorunlu olduğu bu dünyada Rusya'nın yakın çevresinde bir güç boşluğuna ve potansiyel tehde duyarsız kalması beklenemezdi. Bu yüzden Rusya, İslamcı muhalefete karşı Rusya yanlısı rejimi destekleyerek Tacik İç Savaşına müdahil oldu. Soğuk savaş sonrası dönemde meydana gelen tek kutuplu yapıda ABD'nin Basra körfezinde artan varlığı ve tek taraflı müdahale kararları İran için önemli tehdit oluşturmaktaydı. ABD tehdidinin Orta Asya bölgesinde de etkin olmasını önlemek isteyen İran, Tacik İç Savaşında dış politikasını revize ederek Rusya'nın dış politikası ile uyumlu hale getirdi. Bu politikası ile ABD'nin bölgedeki hegemonik iddialarını önlerken maliyeti en azından Rusya ile paylaşmak istemekteydi (Yanık, 2019, ss. 165-169).

1991'de Tacikistan Parlamentosu, Tacikistan'ın SSCB'den bağımsızlığını ilân etmiştir. Ülkedeki iç karışıklıklar ve ekonomik kriz neticesinde 1992 yılında iç savaş başlamıştır. Bağımsızlıktan sonra Tacikistan yönetimine Rusya destekli yöneticiler gelmiştir. İktidar, muhalif gruplarla çatışmalara başlamıştır. Muhalefeti, Tacikistan İslami Yeniden Doğuş Partisi (TİYDP) ve laik-milliyetçi olarak görülen Tacikistan Demokrat Partisi (TDP) oluşturmaktaydı. Bu partiler, aynı cephede birleşerek Birleşik

Tacik Muhalefeti (BTM) adıyla örgütlenmişlerdir. Özbekistan ve Rusya, olaylara, kendi ülkelerini de etkileyeceğini düşünerek müdahil olmuşlardır (Ashurov, 2016, s. 35). Tacikistan İç Savaşı'nın, Sovyetlerin dağılmasından sonra Sovyetlerin siyasi ve iktisadi mirası sonucunda ortaya çıktığı söylenebilir (Taflioğlu, 2020, s. 108). Tacikistan'da iç savaş sonucunda oluşan istikrarsız ortam ve radikalizmin iktidara gelme olasılığı Rusya tarafından tehdit olarak algılanmıştır. Rusya, ABD ve İran'ın bölgedeki çatışmalara müdahil olma olasılığından da çekinmiştir.

Rusya ve Özbekistan'ın desteğini alan yönetim, Milliyetçi ve İslamcı karakterli bölgesel klanlardan oluşan muhalefet ile mücadele vermiştir. İran, bu mücadele esnasında uluslararası toplumda daha da yalnızlaşmamak için Rusya ile karşı karşıya gelmekten çekinmiştir. Bu nedenle İran, iç savaşın barışla sonuçlanması için gayret sarf etmiştir. Tacikistan iç savaşı BM, İran ve Rusya'nın inisiyatifleri ile son bulmuştur (Akdevelioğlu, 2004, ss. 150-152).

1980'li yıllarda kendi vatandaşı Müslümanların dini uyanışının farkına varan Rusya, 1988 yılında Hristiyan ve Yahudilere ibadet özgürlüğü verirken, Müslümanlara bu hakkı tanımamıştır. Bu yüzden Özbekistan başta olmak üzere tüm Orta Asya ülkelerinde protestolar başlamıştır. SSCB'nin geri adım atmasıyla kendilerine güvenleri artan dini gruplar örgütlenmeye ve siyasi taleplerde bulunmaya başlamışlardır. Böylece, Kazakistan'da Alaş Partisi, Özbekistan'da Özbekistan İslami Hareketi, Tacikistan'da İslami Diriliş Partisi benzeri örgütler SSCB'nin son döneminde faaliyete geçmişlerdir (Hunter, 2001, ss. 72-74). Bağımsızlık sonrası iktidara gelen Rus yanlısı liderler, İslami Örgütleri Komünist Partisine rakip görmüşlerdir. Sonuç olarak, bölgedeki yeni bağımsızlığını kazanan devletler ve eski komünist parti kökenli idarecileri için, Siyasal İslam'ı savunan örgütler tehdit haline gelmiştir. (Akdevelioğlu, 2004, ss. 137-138) .

1992 yılında Tacikistan'da 100 bin kişinin hayatını kaybettiği ve bir milyon insanın evini terk ettiği bir savaş başlamıştır. Rus ordusu düzeni sağlaması için hükümet tarafından davet edilmiş ve stratejik yerleri korumaya başlamıştır. Silahlı muhalifler dağlık yerlere ve Afganistan'a kaçarak yerleşmişlerdir. Tacikistan- Afganistan sınırındaki çatışmalar Rus askerlerini hedef almaya başlamıştır. Taraflar, sorunun çözümü için BM, Rusya ve İran'dan arabuluculuk için yardım istemişlerdir (Akdevelioğlu, 2004, s. 113).

Rusya'nın itibarı iç savaş boyunca azalmış ve Tacikistan Rusya için sıkıntı vermeye başlamıştır. Barış görüşmelerinde, İran'ın Tacik İslami Hareketine baskı yapması, 1994 yılından itibaren Rusya ve İran'ın nükleer işbirliğine gitmesinde önemli rol oynamıştır (Risen, 2001). BM gözetiminde 1997 yılında Rusya'da İmam Ali Rahmanov ve Abdullah Nuri Tacikistan İç Savaşını sona erdiren anlaşmayı imzalamışlardır (Jonson, 2006, s. 45). Anlaşma ile Tacikistan'da İslami bir parti yasal olarak siyaset yapma hakkını kazanmış oldu. Bu Sovyet sonrası kurulan ülkelerde bir ilk idi (Taflioğlu, 2020, s. 114).

Tacikistan iç savaşında, İran ile beraber Rusya, Rus yanlısı iktidarı destekleyerek İslami muhalefetin bastırılmasını sağlamıştır. Orta Asya'da İslami uyanıştan çekinen Rusya'nın Tacikistan'da İran'ı yanına alarak İslamcı grupları başarısızlığa uğratması ile Rusya'nın İran'dan yana olan radikal gruplara destek verme yönünde çekinceleri azalmıştır. Böylece daha sonra Afganistan'da Suriye'de ve Ukrayna'da yapacakları işbirliğinin temelleri atılmış ve önü açılmıştır. Rusya, kendi içindeki ve komşu ülkelerdeki müslüman nüfus yoğunluğu nedeniyle radikal İslami hareketlerden ve bu örgütlerin gerçekleştirebileceği devrimlerden çekinmekteydi. İran'ın İslami devlet yapısı ve söylemleri de Rusya'nın bu kaygısını arttırmaktaydı. İran kaynaklı bu tehdit algısı, Tacikistan iç savaşındaki işbirliği ile oldukça azalmış oldu. Sonraki gelişmelerle, taraflar için daha büyük tehdit olan ABD ve müttefiklerine karşı işbirliği İran-Rusya ilişkilerinin temel dinamiği haline geldi.

Rusya Federasyonu, Sovyetlerin dağılmasının sonra 1993 yılında "yakın çevre" doktrinini ilan etti. Bu doktrin, eski SSCB coğrafyasını toplumsal, siyasi güvenlik ve ekonomik çıkarlar için hayati bir etki alanı olarak tanımladı. Rusya, gerilemesini durdurmak için "yakın çevre" üstünlüğünü yeniden kazanmalı ve korumalıydı. Bu nedenle bölgedeki aktörlerle istikrarlı ilişkiler kurmak ve sürdürmek zorundaydı. Bu politika, Avrasyacılık politikalarını savunan siyasi görüşlerle de örtüşmekteydi.

Rusya'nın "yakın çevre" doktrini, 1992'de başlayan Tacik İç Savaşından etkilenirken, aynı zamanda adı geçen doktrini etkiledi. Rusya, yakın çevresindeki istikrarsızlığın yayılmasını önlemek için Tacikistan'daki çatışmalara dâhil oldu. Tacikistan sınırında artan yasadışı faaliyetler ve bölgede güç boşluğunun oluşması, Rusya'yı Tacikistan'da kendine yakın bir rejimi desteklemeye yöneltti. Neticede, Neorealist varsayımlara uygun

olarak, anarşinin hâkim olduğu uluslararası sistemde Rusya, sınırındaki bir tehdide karşı hassas davrandı ve Tacik İç Savaşı'na müdahil oldu.

Rusya, Tacik iç savaşı sürerken yakın çevre doktrinine uygun olarak davranmış, İran ise bu dönemde Sovyetlerin oluşturduğu güç boşluğunu doldurmak için dış politikasında bazı değişiklikler yapmaktaydı. Bu manada Tacik iç savaşı, Humeyni sonrası ve Irak savaşı bitimine denk gelmiştir. Bu dönemde, İran devrim ilkelerini savunmak ve yaymak yerine önceliği güvenlik ve siyasi anlamda ulusal çıkarlarını korumaya hasretmiştir. ABD'nin Ortadoğu bölgesine tek yanlı müdahale kararları ve Basra Körfezi'nde askeri varlığının artması soğuk savaş sonrası gelişen farklı bir uluslararası yapıyı oluşturmuştur. Orta Doğu'da yeni oluşan dengeleri dikkate alan İran, bölgesel gelişmeleri uluslararası izolasyondan kurtulmak için bir fırsat görmüştür.

İran, maddi kapasite yetersizliğinin ve ABD'nin Orta Asya ve Kafkaslara nüfuz etme çabalarının farkında olması nedenleriyle Ortadoğu ve Kafkasya'da daha az müdahaleci politikalar izlemeye başlamıştır. Tacikistan İç savaşında İran, önceleri Tacik Muhalefeti'ni desteklese de, daha sonra politikalarını Rusya'yı rahatsız etmeyecek yönde yenilemiştir. Ayrıca, İran, Dağlık Karabağ savaşı ve Çeçen isyanı'nda da Rusya ile olan ilişkilerini riske atmamak için Müslüman grupları desteklememiştir. Böylece, Rusya ile yakınlaşma sergileyen ihtiyatlı politikaları, İran'ın Rusya'nın maddi gücünü dikkate alarak arka planda kalmayı tercih ettiğini göstermektedir. İran, Türki Cumhuriyetlerle bölgesel sürdürülebilir ilişkiler kurmaya gayret etmekte, çatışmalarda arabuluculuğa soyunmakta ya da iç mesele görüp uzak durmaktadır.

3.2. Afganistan'da İşbirliği

Afganistan, SSCB'nin işgalinden bu yana ABD ve Rusya'nın önemli bir güç mücadele alanı oldu. SSCB işgalinde mücahidlere ABD destek verirken, ABD işgalinde ise Rusya ve İran ABD karşıtı politikalar izlediler. Afganistan'daki savaşta SSCB çekilmiş ama İran'ın desteklediği Şii gruplar da ağır kayıplar vermişlerdir. SSCB'nin parçalanması, İran açısından hem tehdit hem de fırsat olmuştur. Diğer yandan İran, yeni kurulan altı devleti (Kazakistan, Azerbaycan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan, Tacikistan) etkileme şansı yakalamıştır (Freedman, 2000).

İran-İrak savaşı ve Afgan savaşının bitmesi ile İran ve SSCB güç duruma düştüler. İran izolasyona, büyükelçilik krizi ve Irak'la savaş nedenleriyle büyüyen emperyalizme karşı çıkış sayesinde, direnç gösterdi. SSCB'nin çöküşü de, Rusya Federasyonu (RF)'nu ortaya çıkardı. İran, ekonomisi ve savunma sektörleri için büyük güçlerden sağlam destekler aradı. İç ve dış kriz bataklığından çıkmak için önce SSCB'yi (daha sonra RF) aradı. RF da, bu süreçte parçalanmamak için müttefik arayışındaydı. Bu bağlamda iki ülke işbirliği için alanlar buldular (Mahmadov & Naseem, 2018, ss. 96-97).

SSCB'nin Afganistan işgalinde İran, Şii gruplara ciddi katkılar sağlamıştır. İran'ın Afganistan'da bulunan Hazaralara ve başka Şii örgütlere sağladığı yardımlar kendi güvenliğini de ilgilendirmekteydi (Alagöz & Kandemir, 2015, s. 118). Irak-İran savaşının bitmesi, Dini lider Humeyni'nin vefatı ve Sovyet işgalinin sona ermesiyle, İran'ın dış politikasında önemli değişiklikler meydana gelmeye başlamıştır (Davidson & Goldschmidt, 2011, s. 516). İran'ın Afganistan'a yönelik politikası da paralel olarak değişmeye başlamıştır. İran'ın yeni dış politikasında “Ne doğu, Ne batı” anlayışına “Hem Kuzey Hem Güney” anlayışı da eklenmiştir. Komşularla iyi ilişkiler kurmak bir dış politika önceliği haline gelmiş ve uluslararası toplumla entegrasyonu arttırma gayretine girmiştir (Ramazani, 1992, s. 393).

Afganistan'da İran'ın algıladığı güvenlik tehdidi, 1990'ların sonunda giderek artmıştır. Taliban tehdidinde ilave olarak Afganistan sınırındaki güvenlik sorunları, İran'ı tehdit etmeye başlamıştır. Sınırın güvenli olmaması nedeniyle insan ve uyuşturucu kaçakçılığının artması, Afgan mülteci sorunu ve terörizm önemli tehditler olarak ortaya çıkmıştır. Taliban'ın gücünün artmasına paralel olarak, 1996'dan sonra bu tehditler daha da önem kazanmıştır. Ayrıca Şiileri düşman olarak algılayan Taliban'ın Şiilerin yoğun yaşadığı kentleri hedef alması İran'ı kaygılandırmıştır. Bu manada, 1998 yılında Taliban'ın Mezar-i Şerif kentini ele geçirmesi ve İRNA (İran İslam Cumhuriyeti Haber Ajansı) personelini rehin alıp öldürmesi önemli bir krize yol açmıştır (Raşid, 2001, s. 119).

Putin iktidarının başlangıç yıllarında, Rusya'nın Orta Asya'daki ulusal güvenliğine ve çıkarlarına en büyük tehdit olarak Taliban rejimini görmektedir. Bu yüzden 11 Eylül 2001 yılında ikiz kulelere yapılan terör saldırısından sonra ABD'nin terörle mücadelesinde işbirliğine gitmiş ve

Taliban rejimine yönelik NATO ve ABD eylemlerine destek olmuştur. Ancak zaman geçtikçe ABD ve NATO'nun bölgedeki varlığı Rusya ve İran açısından tehdit olarak algılanmış ve rahatsızlık yaratmıştır. Neorealist teoriye göre uluslararası ortamın anarşik yapısından kaynaklanan başkaları tarafından baskı altına alınma korkusu her devletin korkusudur. Rusya ve İran da, doğal olarak, sınırlarına yakın bir bölgede süper güç olan ABD'nin konuşlanmasından endişe etmişlerdir. Bu kaygı nedeniyle ABD'yi bölgede dengelemek için iki devlet işbirliğini arttırmışlardır.

Afganistan kaynaklı tehdit algısı ve uluslararası sistemde yalnızlaşması İran'ın yönünü Rusya ve Çin başta olmak üzere Doğu'ya yöneltmiştir. İran, etrafının ABD ve müttefikleri tarafından sarıldığı algısı nedeniyle Rusya ve Çin ile ittifak arayışlarına girerek dengeleme politikası izlemiştir. Benzer tehdit Rusya için de geçerli olduğu için iki ülke işbirliğinin hızla ilerlemesi kaçınılmaz bir hal almıştır. Rusya ise, Körfez bölgesinde ABD karşıtı politikaları benimseyen İran ile işbirliği sayesinde hem körfez bölgesinde hem de Orta Asya'da ABD'yi dengeleme mücadelesinde önemli bir müttefik kazanmıştır.

3.3. Nükleer Alanda İşbirliği

İran, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ile 1989 yılında nükleer enerji alanında iş birliği yapmak istemiş, ancak SSCB'nin dağılması ile bu gerçekleşmemiştir. SSCB'den sonra yeni bir devlet olarak ortaya çıkan Rusya ile nükleer iş birliği anlaşması ise 1995 yılında yapılmıştır. Anlaşma ile İran nükleer enerji alanında eğitim almak üzere 20-30 arası öğrenci gönderecek, Rusya, Buşehr de Alman firmasının inşaatını yarım bıraktığı tesislerde hafif su reaktörleri kuracak ve nükleer alanda bilimsel ve teknolojik iş birliği yapılacaktır. Ayrıca, uranyum zenginleştirme faaliyetlerinde iş birliği de bu anlaşmaya dâhil edilmiştir. ABD'nin bu reaktörlerde üretilebilecek plütonyumun silah yapımında kullanılabileceği konusunda tepki göstermesi üzerine nükleer santralde üretilecek plütonyumun sorumluluğunu üzerine almıştır (Tarock, 1997, ss. 209-212).

Rusya, 1979 devriminden sonraki yıllarda İran'ın nükleer çabalarına en çok destek veren ülkelerin başında gelmektedir. Gerek nükleer enerji tesislerinin tamamlanması ve gerekse nükleer eğitim alanında İran'a

katkı yapmıştır. Aynı zamanda KOEP'e imza atan Rusya, İran'ın nükleer gayretinin barışçıl yönde olmasını istediğini de göstermiştir (Ketenci, 2018). Bununla beraber Soğuk Savaş sonrası dönemde Rusya çok kutuplu bir dünya sistemi oluşumuna destek vermiş ve ABD'yi dengeleyebilmek adına bölgede İran ile ekonomik-politik eksenli ilişkilere ağırlık vermiştir (Yıldırım, 2020, s. 172).

Nükleer kriz döneminde de İran Rusya ilişkileri çok etkilenmemiştir. Rusya, İran'ın nükleer silah yaptığı ile ilgili somut delil olmadıkça bu ülkenin nükleer çabalarına destek vereceğini bildirmekten çekinmemiştir. İran'ın toplam ihracatının % 80-90'ı ve bütçesinin yaklaşık % 50'si enerji kaynaklarından gelmektedir, Rusya içinde benzer bir durum söz konusudur (Hacıoğlu, 2019, ss. 137-138). Yaptırımların kalkması gerçekleşirse, Rusya ve İran'ın enerji kaynaklarının pazarlanması konusunda rekabet yaşayabilecekleri değerlendirilmektedir.

KOEP sonrası İran ve Rusya'nın nükleer iş birliği çabaları artmıştır. Bu iş birliği çerçevesinde, Rus Lukoil firması, İran petrol piyasasına adım attığı, Rusya'nın Nükleer Enerji kurumunun da Buşehr 'de yeni santraller kurmak için çaba sarf ettiği görülmektedir (Bolton & Dzero, 2017). KOEP sonrası İran ve Rusya'nın devlet yetkilileri, uluslararası hukuk çerçevesinde ilişkilerinin süreceğini ve anlaşma çerçevesinde nükleer enerji çalışmalarında yardımlaşmayı arttıracaklarını ifade etmişlerdir. Rusya, KOEP'in sürdürülebilirliğine inanmakta, nükleer enerjinin barışçıl kullanımının bölgesel barışı sağlama açısından da çok önemli olduğunu vurgulamaktadır (Teer & Wang, 2018, s. 8). Rusya ve İran, ABD karşısındaki konumları benzerlik gösterdiği için KOEP'den iyi anlamda etkilenmişler ve nükleer faaliyetlere dayalı ilişkilerini geliştirmeye devam etmişlerdir. Rusya ve İran, uzun ve orta vadede hidrokarbon kaynaklarının pazarlanması konusunda rekabet yaşama olasılıkları olmasına rağmen kısa vadede ABD'nin çevreleme politikalarına karşı birbirlerine yardım etmeyi gerekli görmekteyler (Ketenci, 2018, s. 76).

Orta Doğu'da İsrail'in güvenliğini ve enerji koridorlarını kontrol etmeyi öne alan bir dış politika izleyen ABD, İran'ın nükleer faaliyetlerinden rahatsızlık duymaktadır. Rusya ise, bir yandan İran'ın nükleer enerji elde etme hakkını savunurken diğer yandan nükleer bomba yapmasını istememektedir. Ancak, Rusya, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinde (BMGK), ABD ile ilişkilerinin durumuna ve çıkarlarına göre İran'ın

nükleer programına tavır almaktadır. Neorealist kuramda, devletlerin olağanüstü durumlarda temel endişelerinin güç değil güvenlik olduğu savunulur . Bu bağlamda, Rusya'nın ve İran'ın temel güvenlik endişeleri, ABD'nin bölgesel hegemonya tehdididir. Bu tehdidi kendi güçleri ile dengeleyemedikleri için işbirliğine gitmek zorunda kalmaktadırlar.

3.4. Silahlanma Alanında İşbirliği

Rusya , ABD tehdidine karşı İran'ın silahlanmasına destek vermiştir. Güçlü ve ABD'ye direnen bir İran, Rusya'nın dış politika çıkarlarına uyumludur. Neorealist görüşün en önemli teorisyeni Kenneth Waltz, devletlerin rejimleri ne olursa olsun uluslararası sistemin gereklerine göre hareket ettiğini savunmaktadır (Arı, 2013, s. 163). Bu örnekte de görüldüğü gibi, iki farklı rejime sahip İran ve Rusya'nın pek çok alanda olduğu gibi silahlanma alanında da işbirliği yapması bu görüşü doğrulamaktadır. Böylece İran, silah gücü artacak ve iç dengeleme yoluyla ABD'ye karşı caydırıcılığını arttırabilecektir. Dış dengeleme ise Rusya ile ittifak yaparak sağlanmaya çalışılmıştır. Bu faaliyetler, anarşik uluslararası sistemde hayatta kalmanın yegane yolunun caydırıcılık kazanmak olduğu ve bunun iç ve dış dengeleme ile olduğu görüşü ile örtüşmektedir (Wendt, 2016, ss. 135-136).

1979 yılında İran ve Rusya arasındaki silah satışı bir milyondan az ve askeri işbirliği sınırlıydı. 1988 yılında Irak-İran savaşının sona ermesi ile Tahran'ın savaş uçaklarına ihtiyacı had safhadaydı (The Iran Primer, 2023). Rafsancani'nin 1989 yılındaki Rusya ziyareti ile ilişkiler gelişmiş ve askeri ve sivil alanda önemli anlaşmalar imzalanmıştır. Bu askeri anlaşmalarla Rusya, MIG-29 ve SU-24 savaş uçaklarının İran'a satışına onay verdi (Derman, 2017). Irak savaşı nedeniyle, hava kuvvetlerinin aşınması ve ABD'nin yedek parça bile satmaması nedenleriyle İran, Sovyetler Birliğinin askeri teçhizatına gereksinim duymaktaydı. 1990 ve 1991 yıllarındaki Körfez savaşı sonucunda, ABD, Körfez İşbirliği Konseyi üyesi ülkelerle işbirliğine giderek bölgenin en büyük askeri gücü haline geldi. İran'ın bölgedeki en büyük rakibi olan Suudi Arabistan ise önemli miktarlarda ABD silahı temin etti. Bu nedenlerle İran'ın Rusya'ya siyasi ve askeri bağımlılığı giderek arttı (Freedman, 2000).

1991 yılına gelindiğinde, Rusya'nın İran'a yaptığı silah satışı 772 milyon dolara ulaştı. 1995 ve 2000 yılları arasında ABD ile Rusya İran'a silah satışının sınırlandırılması konusunda anlaştilar. Rusya'nın silah satışı 2005 yılında 15 milyon dolara düştü. 2006 yılında tekrar 368 milyon dolara yükselse de, 2008-2015 yılları arasında yıllık ortalama 50 milyon dolara düştü. Öte yandan İran'ın savunma sanayi kapasitesini 2013-2021 yılları arasında yüz kat arttırdığı iddia edildi. 2023 yılına gelindiğinde ise İran, Rusya'ya top ve tank mühimmatı ve binden fazla insansız hava aracı satar duruma geldi (The Iran Primer, 2023).

3.5. Suriye'de İşbirliği

Rusya ve İran dış politikaları açısından Suriye'nin toprak bütünlüğünün ve rejimin korunması önem arz etmektedir. Bu iki ülke, Suriye iç savaşını ve rejimin yıkılmasını ulusal çıkarlarına tehdit olarak görmektedirler. Suriye'de ABD hegemonyasında tek kutuplu uluslararası sisteme karşı işbirliği yapmak, her iki ülkeyi birbirine yakınlaştırmıştır. Rusya, büyük güç statüsüne tekrar ulaşabilmek için İran ile işbirliği yapmaktadır. Ancak, diğer bölgesel aktörlerle ilişkilerini bozmamak için İran ile olan ilişkilerini kısıtlamaktadır. Bu manada Rusya'nın İran ile ilişkileri stratejik olmaktan ziyade taktiksel olarak değerlendirilebilir. Suriye'de hem İran hem de Rusya, ABD etkisine beraberce karşı durmaya gayret ettiler. Bu ortaklık, ABD'nin Orta Doğu'daki nüfuzuna karşı çıkmak ve çıkarlarını baltalamak için kullanıldı. Rusya'nın İran'a ekonomik ve askeri yönden desteği, ABD yaptırımlarının etkisini azaltarak İran'a destek sağladı. (Al Basre, 2023, ss. 10-11)

Rusya'nın "Arap Baharı" sosyal hareketlerine bakış açısı ABD'den ve müttefiklerinden farklıdır. Rusya, bu toplumsal hareketleri demokratikleşme olarak görmemekte Amerikan çıkarlarına aykırı davranış kalıpları geliştiren devlet ve hükümetlerin iktidardan düşürülmesi olarak görmektedir. Ayrıca Rusya, Putin ile başlayan Ortadoğu ülkeleri ile iyi ilişkiler kurma sürecine bu hareketlerin zarar vereceğini düşünmektedir. Kısacası, Rusya, Arap Baharının dış dinamikler tarafından kurgulandığını ifade etmektedir (Telatar, 2015, ss. 179-180).

Suriye'nin Rusya'dan önemli miktarda silah alımı ve Rusya'nın Suriye'deki ekonomik çıkarları da Rusya'nın Suriye politikasını etkilemektedir

(Kahraman, 2016, s. 37). Ayrıca, ABD ve müttefiklerinin Akdeniz’de yaptığı tatbikatlar, Rusya’nın Akdeniz’deki varlığını tehdit etmektedir. Bilindiği gibi, Rusya, Suriye’nin “Tartus” deniz üssünde konuşlanmıştır. Olası bir rejim değişikliğinde ise buradaki varlığı tartışmalı hale gelecektir (Çalışkan, 2016, s. 6).

İran, anti-emperyalist ve anti-Siyonist dış politikası nedeniyle 1979 İran devrimi sonrası Suriye ile yakınlaşmıştır (Sinkaya, 2017, ss. 50-51). 1982 yılında İsrail’in Lübnan’ı işgal etmesi ile iyi ilişkiler, ittifak halini almıştır. Suriye, bu dönemde İran’ın Hizbullah’ı kurarak Lübnan’a nüfuz etmesine lojistik olarak destek vermiştir (Sinkaya, 2011, s. 40). İran’ın Suriye krizinde, Esad rejimini desteklemesinin temel nedeni, yönetim değişikliğinin Ortadoğu’daki tüm dengeleri değiştirme ihtimalidir. İran, Suriye’yi Şii hilalinin en önemli müttefiklerinden biri görerek sahip çıkmıştır (Ertuğrul, 2012, ss. 3-4). Körfez ülkelerinin Suriye’deki rejim muhaliflerine verdiği destek, İran ve Rusya’nın Suriye rejimine verdiği destek ile dengelenme rejimin ayakta kalması mümkün olmayacaktı (Hokayem, 2014, s. 60).

Suriye’de İran ve Rusya, kendi çıkarlarının rejim değişikliğinden ciddi derecede etkileneceğini ve toplum hareketinin Batı’nın istediği yönde ilerlediğini düşündüklerinden Suriye’de birlikte hareket etmeyi uygun bulmuşlardır. Aynı zamanda, her iki ülke, kimlik tanımlamalarında ABD ve Batı’yı öteki olarak görmektedirler. Çok kutuplu uluslararası düzen özlemi de İran ve Rusya’nın üzerinde ittifak ettikleri konulardandır (Kışman & Boyraz, 2019, s. 13).

Rusya ve İran’ın Suriye ile ilişkileri Suriye’deki iç savaşla bir başka boyuta taşındı. Bu iki ülke, Suriye devletini ve rejimini güçlendirmek için çatışmalara müdahil oldular. Ukrayna savaşı ile askeri yönden zayıflayan Rusya, Suriye’den çıkmadı ve Suriye’de İran’a stratejik bağımlılığı daha da arttı. Bu işbirliğinin sonraki yıllarda tüm Ortadoğu’yu etkileyecek sonuçlara yol açması olasıdır (Schanzer, 2023). İran, Suriye’yi Lübnan Hizbullah’ına silah ve teçhizat aktarımı için kullanmaktaydı. Suriye İran ile 2004 ve 2007 yıllarında iki ayrı stratejik işbirliği anlaşması imzaladı (Yacoubian, 2007).

Rusya, Soğuk Savaş sonrası Orta Doğu’da kaybettiği etkisini ve prestijini geri alabilmek için Suriye iç savaşına müdahil oldu. Neorealist teorinin

temel varsayımlarına uyumlu hareket eden Rusya, anarşik uluslararası sistemin baskın gücü olan ABD lehine olan güç dengesini değiştirmeye çabalamış ve bu amaçla güç kullanmaktan çekinmemiştir. Sonuç olarak NATO'yu ve ABD'yi Orta Doğu'daki çıkarları için en ciddi tehdit olarak gören Rusya, Suriye müdahalesi ile ulusal güvenliğini ve çıkarlarını koruma amacıyla Suriye'de etkisini arttırmış ve konumunu güvenceye almıştır (Aras & İşyar, 2023, s. 526).

Tarihsel olarak dış baskılara öfke duyan İran, Suriye'den sonra ABD'nin hedefi olma korkusuna kapılmıştır. Bu nedenle, Rusya'nın çok kutuplu dünya düzeninden yana olması ve ABD ve müttefiklerinin Suriye ile ilgili kararlarına BMGK'de veto hakkını kullanması İran'ı memnun etmiş ve ortaklık ilişkilerini geliştirmiştir. Rusya, benzer ilişkileri İsrail ve Suudi Arabistan ile de geliştirmesine rağmen İran için değerli bir ortak haline gelmiştir. Kısa vadede bu ilişki, iki taraf içinde stratejik görünümlü pragmatik bir ortaklık olarak değerlendirilmektedir.

3.6. Ukrayna'da İşbirliği

Halen devam eden Ukrayna Rusya savaşı, İran-Rusya ilişkilerinin ulaştığı seviyeyi göstermesi bakımından önemlidir. İki ülke savaş boyunca diplomatik dayanışmanın yanı sıra başta drone ticareti olmak üzere silah alışverişleriyle de dikkat çekmişlerdir. Ticari ilişki, giderek birçok alana da sirayet ederek stratejik ortaklığa doğru yol almaktadır (Ataş, 2023, s. 271).

İran yöneticileri, Ukrayna savaşının başlama nedeni olarak Ukrayna'nın NATO ile yakınlaşmasını ve NATO'nun genişleme stratejisini göstermişler ve bu girişimleri kışkırtma olarak gördüklerini açıklamışlardır (Koç, 2022). İran'ın Rusya'ya diplomatik desteği, BM görüşmelerinde de devam etmiş. Rusya'nın kınanması yönündeki karar tasarılarında İran, ya toplantıya katılmamış ya da çekimser kalmıştır (Güven, 2022).

Ukrayna savaşı sonrası İran'ın verdiği diplomatik ve siyasi destek ekonomik alanda da yakınlaşmayı getirmiştir. Rusya ile İran, enerji yatırımları konusunda 40 milyar doları bulan yatırım anlaşmaları yapmışlardır (Aslanlı, 2022). Bu anlaşma ile Basra körfezinde bulunan doğalgaz yataklarının ve boru hatlarının geliştirilmesi çalışmaları başlamıştır. Ayrıca ulaşım gibi bazı stratejik sektörlerde, 2022 yılında yapılan anlaşmalarla işbirliği boyutları arttırılmıştır. Bu anlaşmalar içerisinde en önemlisi, Kuzey Güney Ulaştırma Koridorunun hızlandırılması çabalarıdır (Rashid, 2022).

Ukrayna Savaşı, uluslararası sistemin dengelerini test eden bir çatışmaya dönüşmüştür. ABD ve müttefiklerinin Ukrayna'ya zaman geçtikçe artan desteği ve Rusya'nın nükleer silah tehditleri ortamı iyice germiştir. ABD ve liberal dünyanın, Rusyayı destekleyen Çin-İran-Kuzey Kore üçlüsüne karşı mücadele ettiği Ukrayna Savaşı, yeni bir dünya düzeninin oluşmasına neden olabilir mi sorusunu akla getirmektedir. Önümüzdeki yıllar bu sorunun yanıtını verecektir.

4. İran Rusya İlişkilerini Teşvik Eden ve Sınırlandıran Faktörler

4.1. İran Rusya İlişkilerini Teşvik Eden Faktörler

Farklı coğrafyalarda yapılan işbirlikleri daha ileri ve stratejik işbirliklerinin önünü açan önemli bir faktördür. İran ve Rusya'da farklı alanlarda işbirlikleri geliştirerek birbirlerine güven duygularını geliştirmişlerdir. Bu iki ülke, soğuk savaştan sonra ve SSCB'nin yıkılmasından sonra ilk kez Tacikistan iç savaşında işbirliğine girmişlerdir. İran, Rusya ile beraber Tacikistan iç savaşında İslamcı muhalefeti değil Rus yanlısı hükümeti desteklemiş ve 1997 yılında yapılan barış anlaşmasında önemli rol almıştır. Bu süreçte İran'ın İslamcı grupların değil de Rus yanlısı Hükümetin yanında yer alması Rusya'nın kendi yakın çevresinde bulunan Müslüman grupları destekleyebileceği yönündeki tehdit algısı bir ölçüde giderilmiştir. Aynı şekilde, iki ülkenin Afganistan'da Karzai hükümetini, Suriye'de Esad rejimini destekleyen işbirlikleri, uzun vadeli stratejik işbirliklerinin önünü açan ve teşvik eden bir faktör olmuştur (Amiri, 2023, s. 30). Böylece, uluslararası sistemin en güçlü aktörü ABD'nin gücü, kurulan bu ittifak sayesinde Orta Asya'da dengelenmeye çalışılmıştır.

Suriye'de İran'ın ve Rusya'nın çıkarları, her alanda olmasa da pek çok alanda paralellik göstermiştir. Irak savaşında İran'ı destekleyen Suriye, İran ile ortak bölgesel politikalara sahiptir. 2015 yılında yapılan Putin-Süleymani görüşmesi ile Rusya'nın Suriye'ye müdahalesine İran kapı açmıştır. Suriye'de Esad rejiminin yıkılması ihtimali iki ülkenin siyasi ve ekonomik çıkarlarına ters düşmüştür. Rusya'nın Ortadoğu'daki en sağlam müttefiki ve Akdeniz'deki tek deniz üssü Tartus'a ev sahipliği yapan Suriye rejimi Rusya için oldukça değerliydi. İran için ise Suriye, Ortadoğu bölgesindeki tek müttefiki, Irak savaşındaki destekçisi ve Lübnan Hizbullah'ına lojistik destek sağlamasında yardımcı olan bir

ülke ve rejimdi. Bu destek Şii hilali konsepti açısından da değerliydi. Bu nedenlerden dolayı, bu iki ülke Suriye rejiminin yıkılmasını Ortadoğu'daki güç dengelerini temelinden değiştirecek bir gelişme olarak algıladılar ve reaksiyon gösterdiler (Askeroğlu, 2022, ss. 579-580).

Nükleer enerji ve silah satışı alanlarında ambargolara maruz kalan İran ile Nükleer teknoloji ve silah satarak ekonomisine katkı sağlamayı isteyen Rusya ortak çıkarlara sahip oldular. Bu iki sektördeki ihtiyaçların kesişmesi ilişkilerin gelişmesinde en önemli faktörlerden biri oldu. İran açısından Rusya'nın ABD ve müttefiklerinin baskılarına boyun eğmemesi ve İran'ın ihtiyacı olan silahları ve nükleer işbirliğini sağlaması, İran açısından Rusya'yı değerli bir müttefik haline getirirken aynı zamanda bazı sektörlerde bağımlı oldu. Ancak ekonomik nedenlerle bazı yıllarda ABD ile olan yakınlaşmalar bu ticareti sekteye uğratsa da, Kırım ve Dombas krizleri ile yakınlaşma ambargolara dönüşünce bu risk ortadan kalkmış oldu (Amiri, 2023, s. 33).

Rusya ve İran'ı işbirliğine sevk eden faktörlerden bir diğeri ise, uluslararası düzene yaklaşımlarında ve karşı duruşlarında aranabilir. Her iki ülkede tek kutuplu ABD hegemonyasına karşı çıkarak çok kutuplu bir dünya düzenini desteklemektedirler. Rusya, renkli devrimler sürecinde ABD yayılcılığı karşısında kendi güvenliği açısından yakın çevresinde ciddi tehditler hissetmiştir. ABD ve Batılı ülkelerin dış politikalarındaki çifte standartları ve üstenci bakış açıları da bu ittifakın kurulmasında önem arz etmektedir. ABD ve Batı'nın Irakta yaptığını Suriye'de yapmasını istemeyen Rusya ve İran, Suriye'de beraber askeri ve siyasi duruş sergilemişlerdir. Yani, ortak bir tehdit karşısında ittifak kurarak güç dengesini sağlamaya çalışmak her iki ülke açısından da arzu edilir sonuçlar doğurmuş ve sonuçta Esad rejimi yıpransa da devam etmiştir (Amiri, 2023, ss. 34-36).

Son dönemde, Ukrayna savaşında özellikle top ve tank mühimmatında yetersiz kalan Rusya savunma sanayii İran tarafından desteklenmiştir. Ayrıca, drone alışverişi savaşın seyrini değiştirecek derecede önem kazanmıştır. Bu yüzden Ukrayna savaşı ve Rusya'ya uygulanan ambargolar İran ile Rusya'yı yakınlaştıran faktörlerden olmuşlardır (The Iran Primer, 2023).

4.2. İran Rusya ilişkilerini Sınırlandıran Faktörler

İran ile Rusya işbirliğini sınırlandıran faktörler, bir yandan iki ülke ilişkilerinin doğasından köken alırken diğer yandan uluslararası sistemde başat rol oynayan ABD ve müttefikleri ile Rusya'nın ilişkilerinden kaynaklanmaktadır (Amiri, 2023, s. 36). ABD müttefikleri ile Rusya'nın ilişkileri, SSCB sonrası ilk dönemde, Batı yanlısı finansal kurumların desteğini almak ve yatırımları çekmek amacıyla Batı yanlısı politikalar izleyen Rusya için önemli olsa da, özellikle Ukrayna krizi sonrası uygulanan ambargolardan sonra çok da önem arz etmemektedir. Yine de sonraki dönemde ABD ve Batı ile anlaşan bir Rusya, İran ile benzer ilişkiler sürdürmek ister mi sorusu akla gelmektedir. Yine de Rusya'nın Suudi Arabistan ve İsrail ile olan ilişkilerini dengeli bir tarzda yürüteceğini öngörmek yanlış olmayacaktır.

İkili ilişkileri sınırlandıran faktörlerden biri de, politik ve askeri ilişkiler ile uyumlu seyretmeyen ekonomik ilişkilerdir. İran ile Rusya'nın ticari ilişkileri hemen hemen sadece nükleer enerji ve silah ticareti üzerindedir. Ayrıca, İran'ın Rusya dış ticaretindeki payı 2019 yılı rakamlarına göre % 0.3 düzeyindedir. Her iki ülkede ambargolara maruz kaldığı için Çin ile işbirliğine yönelmişler ve Batı ile ticari ilişkileri oldukça azalmıştır (Amiri, 2023, s. 40). Neorealist açıdan bakıldığında her iki ülkenin kendi güçlerini arttırarak iç dengelemeyi sağlamaya çalıştıkları ve ittifak ilişkisi sayesinde dış dengelemeyi sağlamaya çalıştıkları söylenebilir.

İki ülke arasında stratejik bağların kurulmasında halklar arasında ilgi anlayış ve güven duygusunun gelişmiş olması temel koşullardan biridir. İran ve Rusya halkı arasındaki etkileşim, tarihi ve kültürel nedenlerden dolayı oldukça yetersizdir. Orta Asya ülkeleri ile Rusya arasındaki kültürel ve ticari bağlar iki ülke arasında kurulamamıştır. Bu bağların eksikliği, ilişkilerin daha da gelişmesini, sağlam temellere oturmasını sınırlandırmakta ve sürdürülebilirliği konusunda şüphe uyandırmaktadır (Amiri, 2023, s. 41).

Ayrıca, ABD karşısında askeri ve siyasi birliktelik gösterecek de Rusya, İran'ın bölgeye hâkim güç olarak yerleşmesini istememektedir. İsrail ile ilişkileri bu manada sınırlandırıcı olmaktadır. Enerji rekabeti de iki ülke çıkarlarının çatıştığı alanlardan biridir. Dünyanın en önemli doğalgaz ve petrol rezervlerine sahip bu iki ülkesi, enerji kaynaklarını benzer pazarlara

satmakta rekabet yaşamaktadırlar. Bu rekabet, ilişkilerin gelişiminde sınırlandırıcı rol oynamaktadır. İran, Rusya'nın kendi çıkarları için Batı ile uzlaşarak İran'ı yalnız bırakacağından tedirginlik duymaktadır (Ataş, 2023, s. 284)

5. Sonuç ve Değerlendirme

Araştırmada, İran ve Rusya ilişkilerinin, 1979 devriminden sonraki “küçük şeytan” söyleminden “stratejik ortak” ilişkisine nasıl dönüştüğü analiz edilmeye çalışılmıştır. Bu amaca ulaşabilmek için, İran-Rusya ilişkileri, farklı ülkelerle işbirlikleri ve ticari faaliyetler penceresinden değerlendirilmiştir. İki ülkenin Tacikistan, Afganistan, Suriye ve Ukrayna'daki işbirlikleri yanında, nükleer enerji ve silah sanayiindeki birliktelikleri incelenmiştir.

Tacikistan iç savaşında Rusya, yakın çevresinde radikal İslami bir yönetim talebi ile karşı karşıya kalmıştır. Rusya, doğal olarak bölgeye İran'ın “rejim ihracı” amaçlı müdahale etme olasılığına karşı tedirgin olmuştur. Ancak ilerleyen yıllarda Tacikistan'da İran, İslamcı muhalefeti değil Rusya yanlısı hükümet güçlerini desteklemiştir. Benzer şekilde Çeçen iç savaşında da İran, İslamcı gruplara destek vermemiştir.

Tacikistan, Afganistan ve Çeçen savaşlarında İran'ın Rus politikalarına yakın olması, Rusya'nın yakın bölgesinde ve içinde bulunan Müslüman nüfus bağlamında önem taşımaktaydı. İran'ın bu tavrı Rusya'nın güvenini kazanmasına ve sonraki yıllarda ilerleyen işbirliğinin yolunu açmıştır. Rusya, Suriye'de başlayan ayaklanma ve iç savaşa İran ile olan ortak çıkarları nedeniyle müdahil olmuştur. Rusya, SSCB döneminden beri Suriye'deki ekonomik çıkarlarını ve Akdeniz'deki tek deniz üssünü kaybetmemek için Suriye savaşına müdahil olmuştur. Ayrıca, Suriye'den Rusya'nın dışlanması, Rusya'nın bu ülkeye silah ve nükleer teknoloji satışını da durduracaktı. Suriye'ye İran ile birlikte yapılan müdahale ile Rusya bölgede tutunmak adına önemli bir adım atmış oldu.

Ukrayna savaşı ile de İran-Rusya ilişkileri bir başka boyuta geçti. Batı tarafından uygulanan ambargolar Rusya'nın ekonomik darboğaza girmesine yol açtı. Bu baskı, Rusya'yı İran'a yöneltti. Askeri yönden, tank ve top mühimmatı konusunda yetersiz kalan Rusya, dronlar ile beraber çok sayıda mühimmat aldı. İran'ın Rusya'ya askeri yönden bağımlılığı, karşılıklı bağımlılığa dönüştü.

ABD'nin tek kutuplu uluslararası sistem arayışına, çok kutuplu sistem arayışıyla karşı çıkmaları, Rusya ve İran'ı yakınlaştırmıştır. Nükleer enerji ve silah sanayii alanında işbirlikleri ise, ABD ambargolarının sonucunda iki ülkenin de başka alternatifleri kalmamasından kaynaklanmıştır. Rusya ve İran'ın ABD ve müttefikleri ile ilişkileri bu ilişkinin sınırlarını belirleyecektir. Ayrıca, ticari ilişkilerin nükleer enerji ve silah sanayii ile sınırlı kalması, diğer alanlara yayılmaması, ortaklık ilişkisini kısıtlamaktadır. İki ülke arasında toplum düzeyinde yetersiz iletişim, ortaklığın stratejik ortaklık seviyesine evrilmesini zorlaştırmaktadır.

Rusya ve İran üzerine ABD ambargoları devam ettikçe, bu ilişki artarak devam edecek gibi görünmektedir. Bu ilişki, örtülü ambargolar uygulanan Çin'in ve Türkiye'nin katılımı ile boyut değiştirebilir. ABD'nin uluslararası sistemden dışladığı ülkelerin güçlü ittifaklar oluşturma olasılığı yabana atılmamalıdır. ABD'nin Ortadoğu enerji kaynaklarına yönelik mevcut politikaları ve İsrail'in güvenliğinden başka hiçbir şeye saygı duymadığı politikaları devam ettikçe, yeni bir dünya kurulma olasılığı artacak, Türkiye, İran, Rusya ve Çin de bu dünyada yerlerini alacaklardır. Bu dünyanın veya yeni uluslararası sistemin kurulma hızı ve zamanı, ABD politikalarının sertliğine ve saldırganlığına bağlı olacaktır.

Beyan

Bu makaleye her iki yazar da eşit katkı sağlamıştır. Bu makale etik kurul kararından muafdir. Çalışmada katılımcı bulunmamaktadır. Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır. Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır. Telif hakkına sebep olacak bir materyal kullanılmamıştır.

Disclosure

Both authors contributed equally to this article. This article is exempt from the ethics committee decision. There are no participants in the study. No financial support was received from any institution or project for the study. There is no conflict of interest between individuals and institutions in the study. No copyright material has been used.

Kaynakça

- Akdevelioğlu, A. (2004). İran İslam Cumhuriyeti'nin Orta Asya ve Azerbaycan politikaları. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 1(2), 129-160. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/uidergisi/issue/39239/462105>
- Alagöz, B., & Kandemir, E. (2015). 11 Eylül sonrası dönemde bölgesel güvenlik ve İran'ın Afganistan siyaseti. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 2(2), 109-140. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tocd/issue/17220/179885>
- Al Basre, M. (2023). An alliance based on common interests: Russian-Iranian relations during the Syrian civil war. *Pesa International Journal of Social Studies*, 9(1), 1-13. <https://doi.org/10.25272/j.2149-8385.2023.9.1.01>
- Amiri, M. (2023). Strategic cooperation between Iran and Russia; Opportunities and challenges. *Middle East Political Review*, 6(1), 23-52. https://mepr.chalous.iau.ir/article_706511.html
- Aras, H., & İşyar, Ö. G. (2023). Rusya'nın Suriye krizine müdahalesinin neorealizm çerçevesinde analizi. *TESAM Akademi Dergisi*, 10(2), 513-529. <https://doi.org/10.30626/tesamakademi.1333796>
- Arı, T. (2006). *Uluslararası ilişkiler ve dış politika* (8. bs.). Alfa Basım Yayın.
- Arı, T. (2013). *Uluslararası ilişkiler teorileri: Çatışma, hegemonya, işbirliği* (8. Baskı). MKM Yayıncılık.
- Ashurov, B. (2016). *Tacikistan ve İran ilişkileri 1991-2014* (Kayıt No: 438474) [Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi
- Askeroğlu, S. (2022). İran-Rusya ilişkileri: Stratejik ortaklık mı rekabet mi ? Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 15(3), 577-594. <https://doi.org/10.25287/ohuiibf.1018646>
- Aslanlı, K. (2022, Temmuz 22). Yeni Rusya-İran enerji anlaşması neler vadediyor? İran Araştırmaları Merkezi. <https://iramcenter.org/yeni-rusya-iran-enerji-anlasmasi-neler-vadediyor-780>
- Ataş, A. (2023). Ukrayna savaşı'nın Rusya-İran ilişkilerine etkileri. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 78, 269-287. <https://doi.org/10.51290/dpusbe.1340919>

- Başaran, D. (2017). *Uluslararası güç ilişkileri bağlamında İkinci Dünya Savaşı sonrası hegemonik mücadelelerin incelenmesi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Giresun Üniversitesi. YÖK Tez Merkezi
- Çalışkan, B. (2016). Rusya-Suriye ilişkileri ve Ortadoğu krizlerine etkisi. İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi. <https://www.insamer.com/tr/uploads/pdf/rapor-rusya-suriye-iliskileri-ve-ortadogu-krizlerine-etkisi.pdf>
- Davidson, L., & Goldschmidt, A. (2011). *Kısa Ortadoğu tarihi* (Çev. A. Güler). Doruk Yayınları. (Orijinal yayın tarihi t.y.)
- Derman, G. S. (2017, Haziran). Ortadoğu'da iki etkin güç Rusya ve İran. İran Araştırmaları Merkezi. https://iramcenter.org/uploads/files/ortadoguda_iki_etkin_guc_rusya_ve_iran.pdf
- Ertuğrul, D. (2012). Türkiye dış politikası için bir test: Suriye krizi. *TESEV*. https://www.tesev.org.tr/wp-content/uploads/rapor_Turkiye_Dis_Politikasi_Icin_Bir_Test_Suriye_Krizi.pdf
- Freedman, R. O. (2000). Russian–Iranian relations in the 1990s. *Middle East Review of International Affairs*, 4(2). https://ciaotest.cc.columbia.edu/olj/meria/meria00_frr01.html
- Güven, A. (2022, Nisan 9). İran'ın Rusya-Ukrayna savaşı'na yönelik BM oylamalarındaki tutumu. İran Araştırmaları Merkezi. <https://iramcenter.org/iranin-rusya-ukrayna-savasina-yonelik-bm-oylamalarindaki-tutumu-731>
- Hacıoğlu, N. (2019). İran'ın nükleer enerji programı'nın sınırlandırılmasına ilişkin kapsamlı ortak eylem planı ve İran-Rusya ilişkileri. *Novus Orbis Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 1(2), 126-145. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/novusorbis/issue/51611/630515>
- Hokayem, E. (2014). İran, The gulf states and the Syrian civil war. *Survival*, 56(6), 59-86. <https://doi.org/10.1080/00396338.2014.985438>
- Hunter, S. T. (2001). Religion, politics, and security in Central Asia. *SAIS Review*, 11(2), 68-72. <https://www.jstor.org/stable/26996365>
- Jonson, L. (2006). *Tajikistan in the new Central Asia geopolitics, Great power rivalry and radical Islam*. I.B. Tauris. <https://doi.org/10.1093/jis/etm040>

- Kahraman, E. (2016). Soğuk savaş sonrası dönemde Rusya federasyonu-İran ilişkileri. *Güvenlik Stratejileri*, 12(24), 29-71. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/guvenlikstrjtj/issue/26863/282464>
- Ketenci, A. (2018). Rusya- İran enerji işbirliği “Kapsamlı ortak eylem planı” sonrası değişen dengeler”. *Bilge Strateji*, 10(18), 75-92. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/677979>
- Kışman, Z. A., & Boyraz, B. (2019). Suriye bağlamında Rusya ve İran işbirliği. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(31), 563-583. <https://doi.org/10.14520/adyusbd.500953>
- Koç, M. (2022, Şubat 28). Rusya'nın Ukrayna işgaline İran'ın yaklaşımı. İran Araştırmaları Merkezi. <https://iramcenter.org/rusyanin-ukrayna-iskaline-iranin-yaklasimi-706>
- Mahmadov, H., & Naseem, M. Y. (2018). Russia-Iran defense cooperation: Past and present. *The Journal of Iranian Studies*, 2(1), 91-119. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iranian/article/441557>
- Mammadlı, A. (2014). *Bölgesel Güvenlik Dengeleri Bağlamında Rusya-İran İlişkileri* [Yüksek Lisans Tezi]. Uludağ Üniversitesi. YÖK Tez Merkezi
- Mearsheimer, J. (2006). Structural realism. İçinde T. Dunne, M. Kurki ve S. Smith, *International relations theories: Discipline and diversity*. Oxford University Press. https://www.commarkschools.org/Downloads/8_mearsheimer-_structural_realism.pdf
- Özdemir, H. (2008). Uluslararası ilişkilerde güç: Çok boyutlu bir değerlendirme. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 63(3), 113-144. https://doi.org/10.1501/SBFder_0000002075
- Ramazani, R. K. (1992). Iran's foreign policy: Both North and South. *The Middle East Journal*, 46(3), s. 393-412. <https://www.jstor.org/stable/4328462>
- Rashid, Y. (2022, Kasım 8). Artan İran-Rusya ilişkilerinin jeoekonomik boyutu. İran Araştırmaları Merkezi. <https://www.iramcenter.org/artan-iran-rusya-iliskilerinin-jeoekonomik-boyutu-840>
- Raşid, A. (2001). *Taliban: İslamiyet, petrol ve Orta Asya'da yeni büyük oyun* (Çev. O. Akınhay). Everest Mozaik. (Orijinal yayın tarihi t.y.)

- Risen, J. (2001, Aralık 31). A nation challenged: Qaeda diplomacy; Bin Laden sought Iran as an ally. *U.S. Intelligence Documents*. <https://www.nytimes.com/2001/12/31/world/nation-challenged-qaedadiplomacy-bin-laden-sought-iran-ally-us-intelligence>
- Schanzer, J. (2023). The quiet war between Israel and Iran. *Middle East Quarterly*, 30(1), 1-8. <https://www.meforum.org/63850/the-quiet-war-between-israel-and-iran>
- Sinkaya, B. (2011). İran-Suriye ilişkileri ve Suriye’de halk isyanı. *Ortadoğu Analiz*, 3(33), 38-48. https://www.orsam.org.tr/d_hbanaliz/4bayram.pdf
- Sinkaya, B. (2017). İran’ın Suriye stratejisi. *Akademik Ortadoğu*, 11(2), 49-64. http://www.akademikortadogu.com/belge/ortadogu22makale/bayram_sinkaya.pdf
- Taflioğlu, S. (2020). Tacikistan iç savaşı. Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 13(1), 107-115. <https://doi.org/10.25287/ohuibf.659361>
- Tarock, A. (1997). Iran and Russia in “strategic alliance”. *Third World Quarterly*, 18(2), 207-224. <https://doi.org/10.1080/01436599714911>
- Telatar, G. (2015). Rusya ve Arap baharı: Batı ile yeni soğuk savaş mı? *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(1), 175-202. <https://search.trdizin.gov.tr/tr/yayin/detay/195452/rusya-ve-arap-bahari-bati-ile-yeni-soguk-savas-mi>
- The Iran Primer. (2023, Mayıs 18). Iran & Russia: Burgeoning military ties. *The Iran primer*. <https://iranprimer.usip.org/blog/2023/may/18/iran-russia-burgeoning-military-ties>
- Waltz, K. (1979). *Theory of international politics*. Addison-Wesley Pub. Co. https://d11.cuni.cz/pluginfile.php/486328/mod_resource/content/0/Kenneth%20N.%20Waltz%20Theory%20of%20International%20Politics%20Addison-Wesley%20series%20in%20political%20science%20%20%20%201979.pdf
- Waltz, K. (1992). Realist thought and neorealist theory. İçinde R. L. Rothstein (Ed.), *The evolution of theory in international relations* (ss. 21-37). University of South Carolina Press. <https://www.academia>

edu/5865058/Realist_Thought_and_Neorealist_Theory_by_Kenneth_N_Waltz

Wendt, A. (2016). *Uluslararası siyasetin sosyal teorisi* (Çev. H. S. Ertem). Küre yayınları.(Orijinal yayın tarihi 1999).

Yacoubian, M. (2007). Syria's alliance with Iran. *U.S. Institute of Peace*. <https://www.usip.org/publications/2007/05/syrias-alliance-iran>

Yıldırım, N. E. (2020). Kuşak ve yol girişiminin finansmanı: Çin'in borç tuzacağı mı? *Alternatif Politika*, 12(3), 621-643. <https://alternatifpolitika.com/makale/kusak-ve-yol-girisiminin-finansmani-cin-in-borc-tuzagi-mi>

Yanık, E. (2019). *A Neorealist Analysis of Iran- Russia Relations: Tajik and Syrian Civil War* [Yüksek Lisans Tezi]. Ortadoğu Teknik Üniversitesi. YÖK Tez Merkezi.

